

УДК 347.4:347.12
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.7>

А. Р. Закопай
*аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
orcid.org/0009-0002-5147-3118*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СПІР»

Метою наукової статті визначено встановлення змісту поняття «правовий спір». Зазначено, що врегулювання правових спорів з давніх часів розвитку людства є одним із головних завдань функціонування держави. Підкреслено, що способи врегулювання спорів залежать як від наявних у суб'єкта економічних, соціальних можливостей задоволення його інтересів та потреб, так і від визначення об'єктивних факторів, що обумовлюють обрання того чи іншого способу захисту. Визначено, що врегулювання правових спорів часто пов'язується із застосуванням звернення особи до відповідних юрисдикційних органів, якими є судові органи, адміністративні органи, правоохоронні органи. Зроблено висновок, що належний рівень ефективності таких способів врегулювання спорів, вони характеризуються як необхідністю володіння більш значним процесуальним часом для вирішення конфліктів, так і необхідністю застосування додаткових фінансових витрат, пов'язаних із справлянням судового збору, оплати послуг юридичної допомоги та консультацій тощо. Зроблено висновок, що здійснення наукових досліджень встановлення сутності та системи альтернативних (позасудових) спорів здійснюється в межах розгляду окремих їх різновидів, що не дозволяє встановити їх структуру на основі комплексності. На підставі узагальнень наукових публікацій зроблено висновок, що способи захисту порушених прав та врегулювання правових спорів розуміються як певні прийоми, методи, дії, реалізація яких досягає компромісного чи імперативного вирішення юридичної справи. Підкреслено, що способи захисту порушених прав та інтересів особи реалізуються в межах позасудової та судової форм діяльності. До альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи та врегулювання спорів віднесено: адміністративний порядок розгляду скарги; арбітраж; третейський суд; медіація; самозахист.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, медіація, переговори, майнова відповідальність, самозахист, вирішення правових спорів.

Закопай А. Р. REGARDING THE DEFINITION OF THE TERM "LEGAL DISPUTE"

The purpose of the scientific article is to establish the content of the concept of "legal dispute". It is noted that the settlement of legal disputes since the ancient times of human development is one of the main tasks of the functioning of the state. It is emphasized that the methods of settling disputes depend both on the subject's available economic and social opportunities to satisfy his interests and needs, as well as on the determination of objective factors determining the choice of one or another method of protection. It was determined that the settlement of legal disputes is often associated with the application of a person's appeal to the relevant jurisdictional bodies, which are judicial bodies, administrative bodies, and law enforcement bodies. It was concluded that the appropriate level of effectiveness of such dispute resolution methods is characterized by the need for more procedural time to resolve conflicts, as well as the need to apply additional financial costs related to court fees, payment of legal assistance and consultations, etc. It was concluded that the implementation of scientific research on the establishment of the essence and system of alternative (out-of-court) disputes is carried out within the scope of consideration of their individual varieties, which does not allow establishing their structure on the basis of complexity. Based on the generalizations of scientific publications, it was concluded that the methods of protection of violated rights and settlement of legal disputes are understood as certain techniques, methods, actions, the implementation of which achieves a compromise or imperative solution of a legal case. It is emphasized that the methods of protection of the violated rights and interests of a person are implemented within the framework of extrajudicial and judicial forms of activity. Alternative (out-of-court) methods of protecting personal rights and settling disputes include: administrative procedure for consideration of a complaint; arbitration; arbitration; mediation; self defense

Key words: legal regulation, mediation, negotiations, property liability, self-defense, resolution of legal disputes.

Постановка проблеми. Функціонування суспільства завжди відбувається в умовах виникнення певних суперечностей між окремими людьми, юридичними особами, соціальними органами, а також державно-владними суб'єктами. Задля врегулювання таких суперечностей мають застосовуватися соціальні норми і їх різновиди – правові норми. Суперечності, що можуть бути врегульовані нормами права, необхідно віднести до категорії правових спорів, що характеризуються наявністю таких ознак, як: правозастовчий аспект реалізації; спеціальні підстави виникнення, що пов'язується із здійсненням компетенції чи повноважень владними

особами; наявність порушення права чи суперечності щодо його реалізації [1, с. 15-17].

Стан наукової розробки проблеми. Вивчення проблеми захисту прав особи та врегулювання правових спорів присвячено чисельні науково-теоретичні публікації: у сфері цивільно-правових досліджень варто виокремити праці О.В. Дзери, А.О. Покровської; у сфері конституційно-правового захисту виокремлюються публікації Ю.С. Разметаєвої, Н.В. Мішиної; у сфері адміністративно-правових науково-теоретичних розробок варто виокремити публікації Л.О. Золотухіної, Ю.О. Легези та ін. Дослідження способів врегулювання правових спорів та їх системи, а також

визначення сутності окремих їх різновидів залишається предметом наукових розробок та не втрачає актуальності.

Метою наукової статті визначено обґрунтування змісту поняття «правовий спір».

Виклад основного матеріалу. Суперечності притаманні суспільству і призводять до конфлікту [2, с. 51-55]. Дослідження змісту суперечностей, що виникають між представниками соціуму, є предметом науки конфліктології, вивчення якої на рівні міжгалузевих зв'язків з такими науками як філософія, антропологія, психологія, соціологія, політологія, юриспруденція, етика та естетика [3]. Врегулювання конфліктів вимагає звернення і до математичних розрахунків, економічного аналізу, пов'язується із застосуванням «теорії ігор». Поширеним у наукових публікаціях є розуміння категорії «конфлікт» як певні суперечності, що відображають протидію суб'єктів і полягають у конфронтації потреб та інтересів особи, що може результативно призводити до заподіяння шкоди суб'єкту правовідносин, отримання неправомірної винагороди тощо. Існування суспільства без конфліктів, суперечностей, спорів з точки зору розуміння змісту соціального буття є неможливим [4, с. 56-60].

Встановленими відповідно до чинного національного законодавства є два порядки врегулювання спорів – судовий та позасудовий. Вирішення суперечностей вимагає встановлення змісту спорів, і саме на підставі цього формується уявлення про найбільш ефективний порядок їх врегулювання. Варто зазначити, що у зарубіжній юриспруденції вживаними є два різновиди суперечностей, де виокремлюється конфлікти («conflict») та спори («dispute») [5, с. 24-27]. Ефективність нормативного регулювання суспільних правовідносин в тому числі визначається через його здатність врегулювати спори [6, с. 17, 19].

Звернення до лексичного тлумачення поняття «конфлікт» дозволяє його трактувати як певна суперечність інтересів, ідей, принципів, потреб, що призводить до заподіяння шкоди учасникам такої взаємодії та вимагає втручання [7, с. 625]. В межах філософської науки конфлікт визначається як певний апогей суперечності, не всі суперечності призводять до конфлікту [8, с. 55]. В свою чергу в межах психологічних досліджень також зазначається, що врегулювання конфлікту є складнішим процесом, ніж врегулювання спору, що супроводжується підвищеною емоційною напругою, стресом, накопиченням негативних емоцій [9, с. 215-220]. При цьому виділяють такі види конфліктів, як: внутрішньо особистісний; етнічний; міжгруповий; організаційний; невротичний; патогенний; продуктивний; психічний; конфлікт «я» і «над-я» [9, с. 215-220]. В основу розуміння конфлікту з точки зору психологічної

наук завжди покладено інтереси особистості у її взаємодіях з іншими особистостями.

Конфлікт відрізняється від спорів рівнем розбіжностей між суб'єктами, рівнем загострення суперечностей, що призводить до заподіяння шкоди чи ймовірності заподіяння шкоди [10, с. 885]. Отже, не всі суперечності призводять до конфлікту, але всі суперечності є спорами.

За способом врегулювання суперечності, тобто спори та конфлікти, бувають правовими, морально-етичними, релігійними, і при цьому всі ці суперечності відносяться до соціальних. Правовий спір може бути класифіковано на: мирний та насильницький; внутрішньоорганізаційний та зовнішньоорганізаційний; короткостроковий, довгостроковий та постійний (безперервний); об'єктовий, регіональний, загальнонаціональний, міждержавний, міжнародний; реальний та потенційний; триваючий та такий, що виникає; відкритий та латентний; політичний, соціально-економічний, релігійний, етнічний. Таким чином, в основу класифікації суперечностей покладається ряд критеріїв, зокрема: засіб вираження (мирний та насильницький); рівень прояву (внутрішньоорганізаційний та зовнішньоорганізаційний); строк дії (короткостроковий, довгостроковий та постійний (безперервний)); територія поширення (об'єктовий, регіональний, загальнонаціональний, міждержавний, міжнародний); реальність настання негативних наслідків (реальний та потенційний); періодичність (триваючий та такий, що виникає); форма (відкритий та латентний); сфера прояву (політичний, соціально-економічний, релігійний, етнічний).

В межах даного дослідження увага буде приділена передусім питанням змісту правових спорів та способам їх врегулювання. Класифікація правових спорів може пов'язуватися із застосуванням таких критеріїв, як: територія поширення (об'єктовий, регіональний, загальнонаціональний, міждержавний); сфера виникнення та поширення (господарсько-правовий, цивільно-правовий, адміністративно-правовий, кримінально-правовий, трудо-правовий); форма врегулювання (юрисдикційний та неюрисдикційний); спосіб врегулювання (судовий порядок; медіація; арбітраж; розгляд третейським судом); зміст суб'єктно-об'єктових елементів правовідносин (публічно-правовий та приватно-правовий); правові наслідки (спори, що призвели до заподіяння майнової шкоди; спори, що призвели до заподіяння моральної шкоди, в тому числі заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини).

Ю.О. Барабаш обґрунтовує, що конфлікт має юридичні негативні наслідки, тоді як суперечність, що не призводить до негативних наслідків, визначається як спір [10, с. 67-75]. В такому змісті необхідно зазначити неоднозначність такого

підходу, адже спори можуть призвести до порушення прав особи, що власне і розглядається як заподіяння шкоди. В цьому сенсі варто навести позицію С.О. Бобровник, яка визначає, що правовий конфлікт є формою взаємодії двох і більше суб'єктів, що призводить до порушення їх інтересів, або одного із них, і є підставою для виникнення соціальної кризи [11, с. 29].

Цікавим є підхід до розуміння правового конфлікту, обґрунтований у дослідженнях Г. Клімової, що він є найбільш розвиненою формою соціального конфлікту, і визначається тим, що його можна врегулювати із застосуванням визначеної чинним законодавством процедури, що обумовлює його гарантованістю та санкціонованістю державою [12, с. 101-102]. Заперечення викликають запровадження вченою обов'язкової вимоги щодо необхідності нормативної формалізації процедури врегулювання правового конфлікту.

Отже, очевидним є висновок про багатоаспектність досліджуваного явища, що поглиблюється наявною науковою полемікою про встановлення сутності правового спору. Правовий спір розглядається, як: вид правовідносин, зміст якого визначається через встановлення інтересів контрагентів [13]; суспільне явище, що виникає через конфронтацію прав учасників правовідносин [14, с. 7]; порушення прав та інтересів особи [15, с. 11; 16].

Звернення до чинного законодавства України дозволяє визначити такі підходи до розуміння правових суперечностей, як: 1) «спір – протиріччя або суперечка між залученими кредиторами чи між залученими кредиторами та боржником щодо пріоритетності та розміру вимог кредиторів; суперечки між залученими кредиторами щодо затвердження та/або внесення змін до затверженого плану реструктуризації необхідною кількістю голосів, будь-які інші суперечки, що виникають з рамкового договору та протягом процедури фінансової реструктуризації» (п. 25 ч. 1 статті 1 Закону України «Про фінансову реструктуризацію»)[17]; 2) «публічно-правовий спір – спір, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи» (п. 2 ч. 1 ст. 4 КАС України) [18]. Цивільно-про-

цесуальним законодавством України безпосередньо не визначено категорій «цивільно-правовий спір» чи «приватно-правовий спір» як певну протилежність публічно-правовий спорів. Однак при цьому ч. 1 ст. 19 ЦПК України встановлено, що до предметної юрисдикції судів, що розглядають цивільно-правові справи, відносяться «справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства». Також до приватно-правових спорів відносяться спори про «вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами» [19].

Висновки. Встановлено, що в основу класифікації суперечностей має покладатися такі критерії, як: засіб вираження (мирний та насильницький); рівень прояву (внутрішньоорганізаційний та зовнішньоорганізаційний); строк дії (короткостроковий, довгостроковий та постійний (безперервний)); територія поширення (об'єктовий, регіональний, загальнонаціональний, міждержавний, міжнародний); реальність настання негативних наслідків (реальний та потенційний); періодичність (триваючий та такий, що виникає); форма (відкритий та латентний); сфера прояву (політичний, соціально-економічний, релігійний, етнічний).

Зазначено, що вирішення полеміки щодо розуміння правового спору у наукових розвідках пов'язується із обґрунтуванням його розуміння: як або юридичної справи, і тоді її врегулювання має відбуватися у порядку цивільного судочинства, адміністративного судочинства, господарського судочинства чи альтернативного (позасудовому) порядку; або юридичного делікту, що має бути врегульований у порядку адміністративно-деліктного провадження чи кримінально-правового провадження.

Література

1. Булгаков О.С. Юрисдикція адміністративного суду щодо вирішення справ у сфері публічної служби: дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2018. 204 с.
2. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. Київ: Фенікс, 2013. 159 с.
3. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант): Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2004. 198 с.
4. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації : Вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Х. : Право, 2010. 336 с.

5. Deutsch M. and Coleman P. (eds.). *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. 1272 p.
6. Folberg J., Golann D., Kloppenberg L., Stipanowich T. *Resolving disputes. Theory, practice and law*. New York: Aspen Publishers, 2005. 768 p.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
8. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації : Вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Х. : Право, 2010. 336 с.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
10. Новий тлумачний словник української мови / укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: АКОНІТ, 2008. Т. 2. 926 с.
11. Барабаш Ю. Державно-правові конфлікти: поняття, сутність, ключові ознаки. Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Львів: ЛДУ, 2008. Вип. 47. С. 67–75.
12. Бобровник С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1 (64). С. 26–33.
13. Клімова Г. Юридичний конфлікт: причини і сутність. Вісник Академії правових наук України. Харків: Право, 2002. № 1 (28). С. 99–105
14. Зубро Т. П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання спорів в європейському просторі. URL: <http://oaji.net/articles/2014/976-1415035302.pdf>
15. Злакоман І. М. Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 19 с.
16. Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 22 с.
17. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39-48
18. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14 червня 2016 року № 1414-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>
19. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446
20. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>